

НАЙ-НОВАТА ИСТОРИЯ В ДОКУМЕНТАЛНОТО КИНО ИЛИ КАК СЕ РОДИ ФИЛМЪТ „ШЕСТ ЖЕНИ“

Детелина Каменова

Журналист с 38 години практика, повечето от които в Регионален телевизионен център – Русе на БНТ. Завършила е Факултета по журналистика на СУ „Св. Климент Охридски“, специалност „Телевизия“. Автор е на над 40 документални филми с историческа и социална тематика. Носител е на награди от престижните фестивали на документални филми „Златен ритон“, „Осмата муза“ и др. За авторската работа по филма „Виа Региа – там, където пресича река Ниса“ получава персонална номинация в раздел „Телевизия“ за Наградата на Европейския парламент през 2008 г. Детелина Каменова има дългогодишно творческо сътрудничество с д-р Веселина Антонова. Те са автори на документалния филм „Шест жени“, получил Голямата награда на фестивала „Осмата муза“ през 2006 г., който става основа за книгата им „Демонтаж“ – документален разказ за екологичните проблеми на Русе през 80-те години на миналия век и зараждането на гражданско общество в България.

Историята и нейното пресъздаване на лента са сродени от зората на киното. Изкушението да намериш адекватната визия на хора и събития от по-близки или по-далечни времена, да облечеш писменото слово в картина, така че зрителят да повярва в случилото се, винаги е изкушавала документалиста и това продължава с пълна сила и днес, при това с помощта на новите технологии. Когато имаш стабилен и добре проучен материал, намерил своите изследователи през годините, допълнен и осъвременен, задачата изглежда на пръв поглед не чак толкова сложна. Въпрос на авторски подход, издирване на визуален материал, включване на игрални елементи, сърчен монтаж (как ли сме работили, когато технологиите не бяха това, което са днес?!), вълнуващ текст зад кадър, интервюта със специалисти-изследователи и... ето ти филма, който очакваш да грабне вниманието и да получи оценката, която си очаквал. Така е само на пръв поглед. Защото преди да посегне към хора, съдби и събития от далечното или по-близко минало, кинодокументалистът трябва да има ясен отговор за себе си на един основен въпрос: Защо искам да разкажа тази история. След като си намери своя отговор на този въпрос екипът на документалния филм „Шест Жени“ започна работа, продължила близо две години.

През 2006 г., 20 години след хлорните обгазявания на Русе от румънския химически комбинат „Верахим“ в Гюргево, решихме, че е минало достатъчно време за оценки, за да се върнем към тази драматична страница от живота

на града. Екипът ни: д-р Веселина Антонова, историк, Детелина Каменова, журналист, Никола Тодоров, оператор, Владимир Кондов, режисьор, всички бяхме преживели екодрамата на място. Като потърпевши хора, живеещи в града, като родители и не на последно място като професионалисти, лишени през 80-те години на миналия век от своята трибуна и своите инструменти да даваме гласност, да пишем и говорим открито и настоятелно за случващото се в Русе. За да намерим решение на един повече от сериозен проблем тогава, проблем на живот и смърт, без преувеличение. Непосредствено след 1989 г., когато духът от бутилката беше пуснат и всеки имаше възможност да изговори онова, което преди бе забранено, медиите извадиха на повърхността факти, истории, лични драми, информираха за всяка стъпка на новите-стари държавни ръководители, впуснали се с неочаквана енергия (и под масирания натиск на русенци) да преговарят с румънската страна за спиране на продължилото с години обгазяване на Русе с хлор и хлорни производни. Регистрацията на събитията вървеше с пълна сила, появи се „Екогласност“, въздухът стана главен герой в еуфоричното ежедневие на първите години от „новото лятоброе“.

В крайна сметка производството в химическия комбинат „Верахим“ беше спряно, промените в Румъния, постигнати с цената на кървавата Коледа в северната ни съседка, станаха факт. И българи, и румънци, се измъквахме от кухия лозунг „братски социалистически страни и народи“ и търсехме нови измерения на добросъседството. И както с огорчение осъзнахме след не дълго време, спасението на Русе от румънския хлор стана благодарение на промените в държавното управление на двете страни, но не на последно място и на икономическата разруха в северната ни съседка, която затвори химическия комбинат „Верахим“.

Когато се заехме с филма „Шест жени“, идеята беше узряла, а всичко, което можеше да ни изненада, беше добре дошло. Започнахме проучване както на познатата до момента фактология, така и на неизследвани в достатъчна степен страни от живота в Русе в период на борба за чист въздух, но не само... Искахме да извадим от забвението онези няколко жени, които преди 20 години казаха, че ще изведат русенци на публичен протест, заклеха се една вечер върху Библията и го направиха в действителност. При това няколко пъти, при това във време, когато понятието „мирна демонстрация“ беше равносилно на антидържавен акт. Това е особено важно, защото паметта за тези времена избледнява твърде бързо, а вече две поколения трудно схващат как може да е имало такива забрани и какво толкова е да излезеш на един протест с кауза.

Искахме също да открием неоспорими доказателства за отражението на отровите, които дишахме в продължение на години, върху здравето ни – не само върху нашето, но и на поколенията след нас. Децата в количките от четвъртата демонстрация бяха пораснали до студентска възраст, родителите им бяха потънали в битието на българския преход или бяха напуснали отдавна държавата, нетърпеливи да дочакат края му. След филма „Дишай“ обгазяването на Русе от химическия комбинат „Верахим“ в Гюргево бе тема на няколко документални ленти и на различни телевизионни форми, но те не отиваха по-

далече от емоцията или регистрацията на вече известните след 1989 г. факти. Започнахме да търсим жените – тези, които показаха, че си заслужава рискът да защитиш човешкото право на въздух без отрови. Колко просто звучи това сега! Но не и през 80-те години, въпреки т.нар. „перестройка“, въпреки демагогията, която крепеше кухата същност на социализма и неговата „революция“ комунизма. Цонка Букурова, Дора Бобева, Вяра Георгиева, Стефка Монова, Евгения Желева, Албена Велкова... Не беше лесно да ги накараме да се върнат 20 години назад – заради натрупани разочарования, житейски обрати, както лични, така и от пътя, по който лъкатуши българската „държавност“. Събрахме ги един ден в студиото на Регионалния телевизионен център на БНТ в Русе и записахме шест разказа. Спомените им бяха като река с много притоци, която очерта посоката на бъдещия ни филм.

Можехме да тръгнем в посока документални портрети. Всяка една от жените, организирали първите, немислими за времето протести, беше необикновена в обикновеността си. По стечение на обстоятелствата след десетонаемврийските промени те станаха едни от основателите на „Екогласност“. Двадесет години по-късно никой от тях не беше направила кариера на политик, както можеше да се очаква. Други хора и лица успяха да яхнат вълната на екопротестите и да осъществят подмяната на истинската история, толкова типична за българския преход. Ако бяхме тръгнали само по тази линия обаче, имаше опасност да загубим разказа и анализа на събития, голяма част от които вече потъваше в забравата, покрити от разочарования или нови надежди. Така решихме да поведем документалния разказ по друг път и да съберем в рамките на около 45 минути една история за безпомощността на русенци, неразбирането на местни и държавни ръководители на един проблем на живот и смърт, което стана причина за първите публични граждански протести в България след 1947 г. И как този проблем, в крайна сметка, победи страха, изведе хората на улицата и даде ясен знак, че се ражда това, което наричаме гражданско общество. Когато записахме разказите на шестте жени, филмът наистина можеше да тръгне в посока на биографичния разказ и портрета, поставени на фона на определени обстоятелства. Линията на техните разкази обаче предполагаше много по-мощна картина, в която предпочетохме да съберем всичко, което знаехме (и научавахме междувремето) за събитията, случили се преди около 20 години.

Документален материал за филма, който обмисляхме, имаше. Имаше и още неизследвани или недовършени проучвания, които си заслужаваше да продължим. И това, с което се зае скипът ни, беше нещо повече от един документален филм. Към екопроблема на Русе имаше много ракурси, които трябваше да допълним с документален материал. Трябваше да изслушаме отново стари истории, но да запишем и много нови разкази, да влезем в дълбочина на най-болната тема – тази за здравето на русенци и за последствията от години дишане на хлорни производни. И в една друга, която представляваше за нас изключителна мистерия – за ролята на репресивния апарат, който не реагираше на протестите така, както се очакваше от него в условията на не-

демократичния режим. Предстоеше много работа за целия екип. Паралелно с новите проучвания започнахме снимките на филма. Събрахме материалите на кореспондентите на БТА и БНР в Русе – Пламен Атанасов и Любен Антонов. Те редовно изпращаха информации за техните медии, които вместо да стигнат до аудиторията от читатели и слушатели, поемаха към кабинетите на държавните ръководители „за сведение“. Те бяха особено ценни, защото представляваха една хроника по дни на протестите, на хлорния ад, на поредния задушлив облак, който обгръщаше града.

Визуалният документ, начинът на построяването му във филма, силата на въздействието, което трябва да постигне картината в документалния филм, е истинската същност на киноразказа. Визията е предимството на един илюстриран разказ пред написания текст. Показаното има многократно по-голяма сила от разказаното и то е причината зрителят да повярва и да приеме за своя авторската версия за определени събития. Документална картина от екопротестите в Русе, въпреки информационното затъмнение над темата през 80-те години, имаше. Най-вече от голямата демонстрация на 10-ти февруари, 1988 г., известна като „Протестът на майките с количките“. Тогава оператори от РТВЦ– Русе снимаха „за архив“, който „отлежаваше“ и си остана архив до промените през 1989 г. Заснетото от екипа на филма „Дишай“ също ни помогна. Неговият екип беше в постоянна връзка с жените-организатори на протестите и пристигаше от София в дните с масивни обгазвания и в тези на протестите. Картината, особено ценна, оставиха за историята операторите от алтернативното, тогава наричано любителско, кино. Техни са емблематичните кадри с децата, сложили като маски току-що получените червени връзки. Но най-богат беше снимковият материал. Получихме стотици снимки от професионални и любители фотографи. Освен снимки, те имаха и не по-малко интересни лични преживявания.

Иван Иванов, химик по образование, през 80-те години работи в „Българска фотография“. Като химик си дава ясна сметка какво е отражението на хлорните обгазвания върху здравето на русенци. Като фотограф е изкушен да запечатва картини от потъналите в синкава мъгла улици, хора с кърпи на устата и, разбира се, протестите. Ръководителите на предприятието, в което работи, заемат позицията: „Не забранявам, но и не поощрявам“. Така Иванов успява да направи едни от най-въздействащите кадри от протестите. И си спомня за първия от тях: „Беше нещо ново, непознато, искахме да се почувстваме малко свободни, искахме да покажем на управляващите, че се борим. За мен целта беше да направя няколко много добри кадъра, отличени по-късно на конкурс в Разград и Сливен. В Сливен, на конкурса на „Червен кръст“, който беше с международно участие, получих първа награда, но когато разказах какъв е повода снимката да бъде направена, решиха да не се дава гласност. Започнаха странни проверки, предупреждения и... покана в ОК на БКП да получа наградата. Връчиха ми наградата и ми пожелаха да не правя повече снимки, които подкопават социалистическата действителност.“

Такива преживявания имат десетки русенци, хора с различни професии, дръзнали да изразят открито позицията си през 80-те години към екогеноцида на Русе. Когато започнахме постпродукцията на „Шест жени“, беше повече от трудно да подберем парчета от многобройните разкази, които заснехме – пълни с емоция и живот, преживени със същата сила след 20 години, запомнени ясно и с невероятни детайли. Трябваше да бъдем много прецизни, за да поберем всичко това във винаги нестигащите телевизионни минути. За да покажем портрета на времето, да пресъздадем страховете и колебанията, които се стопяват в една борба на съмишленици не само за чист въздух, но и за края на режим, пълен с кухи фрази и фалш. Лимитът на почти половинвековното българско търпение през тези години беше достигнал критична точка.

Дора Бобева, една от организаторките на екопротестите, разказва: „... в писането на лозунгите имаше много емоции. Един от най-хубавите, на който много се радвахме: „Дайте ни поне въздух“, решихме да го променим. Залепихме върху думата „поне“ думата „чист“ и това ясно се вижда на всички снимки. Знаехме, че ако го покажем така, може да ни се случат много неприятни неща“.

Тази подсказана ни линия не позволи филмът „Шест жени“ да стане поредния хронологичен разказ за екопроблема на Русе, емоционално обогатен от вълнуващи разкази, да остане движение по повърхността. Защото пробуждането и проглеждането за проблема на Русе става благодарение на хора, които отдавна дишат трудно в условията на „зрелия социализъм“ и които отдавна мечтаят за неговия край.

Пълното информационно затъмнение над русенската екодрама не спираше хората да говорят. Макар и без днешните възможности за комуникация, във втората половина на 80-те години проблемът беше напуснал пределите на Русе и хората в другите градове бяха наясно както със същността му, така и защо държавата не предприема нищо за решаването му. Освен че Румъния беше от т.нар. „братски социалистически“ страни, производството на химическия комбинат „Верахим“ беше предназначено за Съветския съюз. Шах и мат за и без това ненадарените с особени качества в дипломатията български държавници. През 80-те години по линията Русе – София и обратно често пътуваха екипи на Регионален телевизионен център – Русе и съответно на БНТ. Колегите от националната телевизия с нескрит интерес ни разпитваха за действителното положение в града. Макар и да бяха наясно защо не отразяваме проблема, те трудно можеха да си представят в действителност как се дишаше в Русе и колко страшни са дните с хлорни обгазявания. Убедени бяха единствено тези, които попадаха в града точно в такива дни. Журналистиката и публичната информация бяха стегнати в усмирителната риза на цензурата. Раждаше се градски фолклор под формата на черен хумор. „Русенският бял дроб“ като основен герой на вицовете не издържаше на чист планински въздух и търсеше на помощ автомобилен ауспук, за да се надиша на воля. Ето такива абсурдни анекдоти донякъде помагаша да преминаваме през една сериозна драма. Думата хлор беше станала неразделна част от живота на града. Помня

как по време на един от фестивалите „Мартенски музикални дни“ тя стана причина за доста конфузна ситуация. Тогава в Дома на културата, днес зала „Фестивална“, концертите се анонсираха от водещи. През деня се шегувахме с водещия Васил Попов, тогава говорител в РТВЦ–Русе, как музиката от балета „Дафнис и Хлоя“ лесно може да стане „Дафнис и ХлоРа“. Крачката от шегата до анонса се оказа толкова малка, че когато лапсусът на Васил прозвуча точно така в представянето на програмата, реакцията на препълнената зала беше една дълбока групова въздишка, пълна и с учудване, и с някаква скрита радост. Защото тогава на концерти идваха и градските „велможи“. Едва ли на Васил Попов му е било леко дни след това, защото дори произнасянето на тази дума публично, на събитие, можеше да се приеме като провокация. Абсурд на абсурдите!

Като член на писателска група след 1983 г. Георги Мишев идва в Русе поне два пъти годишно за срещи в предприятия и училища. Екологичният проблем на града не може дълго да остава забранен за медиите въпреки желанието на управляващите града и държавата. Преса, радио и телевизия мълчат, но никой не може да спре хората да говорят. Говоренето обаче не върши работа, трябва да се предприемат действия. Какви обаче? Протестите на русенци са неоспорим факт, филмът „Дишай“ е завършен, предстои прожекцията му в Дома на киното в София. Георги Мишев споделя с колеги идеята да се организират в комитет, но след първите си разговори не намира съмишленици. После се опитва да „пробие“ с публикация, заради която иска среща с Георги Атанасов – тогава министър-председател на България. Цял месец Георги Мишев очаква отговор, който така и не пристига. Затова: „Накрая изпратих една ядосана телеграма от Панчарево. Изпратих я с един нарочно овъртян текст: „Един писател иска да бъде приет от министър-председателя и много е важно също ако не бъде приет“. Телеграмата направи впечатление и още същия ден ме поканиха в 17,00 часа да бъда при него. Казах, че идвам за Русе, а той ми казва, че няма да говорим. Казвам: „Идвам без да ангажирам правителството, разрешете аз като частно лице да изляза в пресата по този въпрос“. Вече бях събрал много материал. Той отговори, че не може, ще стане междудържавен въпрос, НЕ МОЖЕ“.

А въпросът „Как може?“ остава. И започва търсене на отговора. За да бъде защитен градът Русе и неговите жители, но и да разберат управляващите в България, че несъгласните с тяхната политика са готови на организирани действия. „Чудих се какво да направя, споделя Георги Мишев, тогава ми стана ясно, че всяка солова, индивидуална акция няма да донесе резултат в политиката. В изкуството трябва да си солист. Но в политиката трябва да действаш в група. Започнах, разбира се, в средата на приятели. Споделих с режисьора Никола Ковачев и той ми каза, че двама наши правят филм, снимали са демонстрацията и така се събрахме постепенно, и така се стигна до прожекцията на филма „Дишай“. Бяхме поканили хора, предварително бяхме подготвили и необходимите документи за пред съда, всичко законно. Искахме да направим един официален комитет, хем за защита на Русе. С късна дата изкараха, че едва ли не е инициатива на Политбюро, а ние сме машините, с които са работили.

Това не е вярно. Сигурно е имало хора, изпратени с някаква цел. 1/3 в салона бяха от ДС и ги разбрахме още тогава, защото те не ръкопляскаха. Имахме легални намерения – да стане обществен дебат, за мерките, които да се вземат, за 200 хилядите души, жители на града. За да останат в града. Хората бягаха, а Европа е влязла през вратите на Русе, този най-красив град загиваше. Имахме морално основание да го направим.“

На 8 март 1988 г. в Дома на киното в София е своеобразното продължение на русенските протести. Ражда се Обществен комитет за екологична защита на Русе, който така и не среща разбиране във властите да бъде официално регистриран. Това обаче съвсем не обезценява неговата стойност. Самият факт, че с имената си в него се включват стойностни хора, уважавани професионалисти, че се създава във време, когато такива „волности“ съвсем не са по вкуса на управляващите, го прави „бяла врана“ за времето. „... той беше нещо повече от протест срещу хлорните обгазявания на Русе. Кислородът не стигаше на цялото общество, не само на Русе“ – така Георги Мишев в едно изречение събра предела на търпението в края на 80-те години на миналия век. Опитът и продължението на русенските протести да бъде надграден, да стигне по-далече и да продължи започнатото с действия, не може да се определи като успешен. Още повече, че мнозина, записали се в Комитета, едва ли не часове по-късно се отказват от идеята с оправданието, че смятали неговото създаване за инициатива на Политбюро. Принуда, снишаване, срам и страх. Единици остават верни на позициите си и ги отстояват. А позицията на екипа, отразена и във филма „Шест жени“ е, че в Русе за първи път след 1947 г. започват открити протести срещу държавната политика в България. Поводът, разбира се, е конкретен – екологичната катастрофа, която можеше да се случи като резултат от хлорните обгазявания и нежеланието на правителството да застане на страната на народа си. Тогава наистина, именно в Русе, изплува това, което наричаме гражданско общество. Когато уличните демонстрации станаха достойние на известни български интелектуалци, когато те се опитаха да направят всичко възможно в онези условия за решаването на екологичния проблем, тогава се усети още по-силно силата на противопоставянето. Но гражданското общество се роди в Русе. Факт.

Без съмнение, хлорните обгазявания на Русе в продължение на години имат отражение върху здравето на неговите жители, при това не само на едно поколение. Но какви точно, това е въпросът – за точността и прецизността на заключенията. Непосредствено след 1989 г. излязоха информации по темата, някои от които наистина стряскащи и шокиращи. По тази линия в „Шест жени“ искахме да съберем и покажем категорични медицински заключения, да представим факти с доказателства, за да няма спекулации и да не събуждаме отново и излишно кошмарите на русенци. За фалшиви новини говорим от 2–3 години, но те са родени и живеят доста по-отдавна.

Пътят на нашето проучване започна от направените до момента медицински заключения, но продължи в посока на издирване на комплексни изслед-

вания на въздуха, атмосферата, водата, храната и пр. в годините на хлорните обгазявания. Защото само от тях въпросът за увеличаването на едни или други заболявания, за раждането на повече деца с малформации можеше да получи категоричен отговор. Безспорно беше доказано, че в дните с най-голяма концентрация на хлор във въздуха хората с хронични белодробни проблеми търсеха лекарска помощ. Тогава към спешното отделение на болницата се стичаха диспансеризирани пациенти. Обгазяванията русенци приемаха като причина за не едно или две заболявания, изострената чувствителност и неизвестността за последствията пораждаше тревога за новородените деца. Д-р Николина Петрова в продължение на 21 години завежда отделението по неонатология към русенската болница. В годините, когато хлорът почти всеки ден се стеле над града, тя споделя с колегите си, че лекарското съсловие не е подготвено нито за клиничните изяви, нито за лабораторни изследвания и лечение. Тя предлага на директора на болницата да бъде поканен специалист-токсиколог от София, за да даде експертно мнение. И ето как си спомня д-р Петрова тази специализирана консултация: „Специалистът изнесе кратко изложение, в което заяви, че хлорът няма тератогенен ефект, което ще рече, че не влияе върху ембриона негативно. Има някакви влияния върху дихателната система, но това ние всичките си го знаехме. Той предложи да се пререгистрират, предиспансеризират белодробно болните, астматиците, хората с хронични бронхити и това беше набелязано като мерки, от което лично аз не бях удовлетворена. Идеята ми беше друга, вероятно и на нашето ръководство, но какво можеше тогава да се направи? Така лекарите получихме едно успокоение, че няма страшно, че няма такива вредности и да не се вдига много шум по въпроса.“

За да бъде точно едно сериозно заключение за увеличаване на броя на хората със специфични заболявания като резултат от обгазяването с хлорни производни, е трябвало да се изследват различни фактори, да се залагат химически изследвания, да се вземат проби от въздуха, водата и почвата, да се следи влиянието им върху хора от различни възрасти, включително и върху новородени деца. Иначе казано – сериозно проучване, което да се базира на експерименти, на наблюдения и на лабораторни техники. Да е правено такова изследване в периода между 1982–1989 г., няма информация. А и отношението на властите към екопроблема на Русе беше достатъчно красноречиво – да не се шуми. Този разказ на един авторитетен русенски педиатър ни даде основание да не спекулираме и не показваме ужасяващи снимки на новородени деца с малформации, да не се подвеждаме по линията на сензацията, която можеше да бъде ефективна, но не и достоверна. Знаехме, че русенци, лъгани години наред, имаха достатъчно основание да не вярват на такава почти оптимистична информация. Но това беше нашият избор, базиран на информацията, дадена ни от медицински специалисти.

В периода 1990–1996 г., в продължение на 7 години, Националният център по хигиена прави изследване на „Заболеваемостта на населението в района на община Русе“. То се базира върху търсенето на медицинска помощ в здравните заведения на територията на общината, предимно в поликлиниките.

А информацията е взета от Районния център за здравна информация в Русе. Проучването се фокусира върху заболявания, които биха могли да се свържат по някакъв начин с риск, провокиран от атмосферното замърсяване – на дихателната система, на кръвта и кръвообръщението, метаболитни заболявания и др. Изводът в него е, че на фона на общото понижаване на атмосферното замърсяване в Русе, се понижава съответно и общата заболяемост, включително и тази на дихателната система. Но дори да има увеличение, то не може веднага и категорично да се свърже с атмосферното замърсяване. Факторите, които е трябвало да се изследват, са комплексни. А комплексното изследване е въпрос на висок бюджет, добро финансиране и широк кръг от специалисти. Нещо, което не е правено и след промените 1989 г. въпреки многобройните опити на скодвиженията и частни лаборатории. А със закриването на румънския химически комбинат и турбулентните години след промените в България проблемът беше изместен от други, също достатъчно сериозни. Въсъщност, остана да тлее и да си го припомним и днес, 30 години по-късно, заради новите източници на отрови във въздуха. Смислът от създаването на филма „Шест жени“ е също една реакция срещу спекулациите и вероятните неистини, които се приемат за чиста монета заради изострената чувствителност на русенци към евентуалните последици за поколения напред, родени в града в годините на системните обгазявания с хлорни производни.

Непроучен и до днес, или поне в достатъчна степен, остава въпросът защо жителите на Гюргево, на чиято територия е построен комбинатът „Верахим“, останаха мълчаливи и примирени през целия период на отровните обгазявания. Колкото и достоверни да бяха твърденията, че географското положение на Русе събира т.нар. „роза на ветровете“ и хлорът е пътувал по-скоро към българския град, не е възможно жителите на Гюргево да не са били потърпевши от липсата на ефективна пречиствателна инсталация в комбината. Режимът на Николае Чаушеску и съпругата му Елена Чаушеску, провъзгласила се за първи химик на Румъния, нанстина беше жесток. Северните ни съседи преживяваха тежка криза, оправдана от управляващите ги с изплащането на големия външен дълг. Режим на ток, на газ, електричество, съкратена програма на единствената телевизия и цензурата на малобройните медии, които и без това не даваха достоверна информация за реалното положение на нещата в държавата. Позната и за България картина... Но няма да забравя никога как обикновени румънци реагираха, когато виждаха автомобилите с логото на БНТ по техните улици. Посрещаха ни като приятели, помогнали им в трудни моменти. Единствената тогава българска телевизия беше години наред техния източник на информация и български език, поне на говоримо ниво, владееха доста румънци, жадни за новини и телевизионни програми. Така нашият „развит социализъм“ изглеждаше твърде либерален на фона на румънския. Въсъщност, погледнат от ракурса на хора, за които храната – духовна и материална, беше сведена до възможния минимум. Жителите на Гюргево не протестираха. Или ако беше така, нямаше начин да не разберем. Градът е по-близо до Русе от всяко съседно селище. При това много българи пътуваха до Гюргево само с паспорт. Когато започнахме

да издирваме хора, чиято информация за 80-те години да очертае „румънската линия“ в „Шест жени“, ударихме на камък. Въпреки че бяха минали 20 години от кървавата румънска Коледа, въпреки че страната следваше посоката, в която вървеше и България – НАТО, ЕС, сянката на тайните служби „Секуритате“ оставаше и правеше хората предпазливи и недоверчиви.

Колегата Йон Гаги по онова време беше главен редактор на излизация в Гюргево вестник „Свободна дума“. Той охотно прие да говори и го направи, но ако трябва да сме честни, думите му звучаха някак заучено и декларативно: „Както България, така и Румъния, живяха десетки години в условията на комунистическия режим. Без съмнение, и при съседите ни отвъд Дунава, както и тук, в Гюргево, комунизмът бе този, който дълго време ни парализираше способността да се бунтуваме, да се съпротивляваме. Въпреки това ние в Гюргево чувахме безброй пъти за протестите на нашите съседи от Русе, които се мобилизираха всеки път, когато техният град бе обгазван от химическия комбинат в Гюргево. Въпреки усилията, които полагаше тогавашният режим, и тук, в Гюргево, имаше подобни протести. Макар и не от мащаба на Русе, те биваха скривани бързо, заглушавани, а тези, които се опитваха да протестират, биваха изолирани. Може би ние сме задължени на нашите русенски приятели и на техните протести дължим ликвидирането на площадка №1 на химическия комбинат и веднага след това – падането на режима на Николае Чаушеску“.

Да, има известна истина в думите му, но тя звучи декларативно и някак заучена. Това беше оскъдната гледна точка, с която приключи „румънската линия“ във филма. Но със сигурност остава онази, голямата, неразказаната, която заслужава друго изследване, друг филм, не по-малко интересен и важен за поколенията българи и румънци. Именно за тези поколения нашият екип остави филма „Шест жени“. Паметта за годините на организирани протести в България в периода на един недемократичен режим е особено важна, когато говорим за първите кълнове на гражданското общество в България. И тя не бива да се заплита в спорове от сорта: „столица срещу „провинция“ и обратно“. Нарочно слагам в кавички думата „провинция“, защото в българския език тя изразява подценяване, пренебрежение и нещо от втора ръка. Спомням си, когато екипът ни беше поканен да представи „Шест жени“ в „Червената къща“ в София, колко недоволни гласове звучаха, че акцентът не е върху ролята на известните хора от литературните, художествените и артистичните среди в София, които приеха каузата и риска за спасяването на Русе. Да, те изиграха ролята, която години наред беше отнемана от медиите, направиха екопроблема значим и известен, направиха всъщност възможното в оня момент за решаването му и си приеха нерадостната съдба на свободомислещи и говорещи хора в едно тоталитарно общество. Но това нямаше да се случи точно по този начин, ако няколко обикновени жени не бяха извели стотици русенци на улиците, ако майките с количките не бяха на предната линия, ако протестът не беше безпрецедентен за времето си. Така нещата са взаимно обвързани и всяко състезание по пистата „кой е по-най“ е безсмислено и само би опорочило истината за екопротестите в Русе през 80-те години на миналия век.

Както всеки документален филм, така и „Шест жени“ отстоява една позиция. Чиста обективност не съществува. Други творци биха представили друга гледна точка. Нашата е съвкупност от възможни гледни точки, за да може зрителят да изгради своята. Филмът получи признание, спечели голямата награда на фестивала „Осмата муза“ през 2006 г. Показвахме го в различни градове, пред различна публика, но най-вълнуващо е когато децата на новите технологии успяват да задържат вниманието си над 45 минути и изглеждат истински докоснати от възможността да открият нещо, което не са предполагали и не са чували, че се е случило в техния град. Да предадат по-нататък историята за примера как една държава не трябва да се отнася към своите граждани и да не допускат днешната да ги третира само като поданици, които гласуват на 4–5 години.